

— ALFABET

АЛФАВИТ

Podstawowe znaki transkrypcyjne dla współczesnego języka rosyjskiego:

litera	polski odpowiednik	litera	polski odpowiednik
<i>Аа Аа</i>	a	<i>Рр Рр</i>	r
<i>Бб Бб</i>	b	<i>Сс Сс</i>	s
<i>Вв Вв</i>	w	<i>Тт Тт</i>	t
<i>Гг Гг</i>	g	<i>Уу Уу</i>	u
<i>Дд Дд</i>	d	<i>Фф Фф</i>	f
<i>Ее Ее</i>	je	<i>Хх Хх</i>	ch
<i>Ёё Ёё</i>	jo	<i>Цц Цц</i>	c
<i>Жж Жж</i>	ż	<i>Чч Чч</i>	cz
<i>Зз Зз</i>	z	<i>Шш Шш</i>	sz
<i>Ии Ии</i>	i	<i>Щщ Щщ</i>	szcz
<i>Йй Йй</i>	j	<i>ь ь</i>	(pomija się)
<i>Кк Кк</i>	k	<i>ы ы</i>	y
<i>Лл Лл</i>	l, ł	<i>ь ь</i>	(pomija się)
<i>Мм Мм</i>	m	<i>Ээ Ээ</i>	e
<i>Нн Нн</i>	n	<i>Юю Юю</i>	ju
<i>Оо Оо</i>	o	<i>Яя Яя</i>	ja
<i>Пп Пп</i>	p		

- Transkrypcja polega na możliwie wiernym zastępowaniu dźwięków mowy oznaczanych za pomocą jednego alfabetu znakami innego alfabetu.
- Rosyjską literę щ wymawia się najczęściej jako długie polskie /ś/. Wymowa typu /szcz/ wychodzi już z użycia.
- Rosyjską literę ч wymawia się nie jak polskie twarde /cz/, lecz jak polskie /ć/, jak w wyrazie /ć/asto.

I FONETYKA

— PODZIAŁ GŁOSEK

Samogłoski: а, о, у, э, и, ы

Litery: а, я; о, ё; у, ю; э, е; и; ы

Spółgłoski: б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ч, ш, ц

Litery: б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ч, ш, ц, щ

Półsamogłoska: й

— АКЦЕНТ

W języku polskim akcent pada zazwyczaj na przedostatnią sylabę, np.: studio-
wać, zajęcia, interesujący itp. W języku rosyjskim natomiast akcent może padać
na różne sylaby w wyrazie, jest to tzw. akcent swobodny. Nazywany jest również
akcentem dynamicznym, gdyż polega on na wymawianiu z większą siłą samogło-
sek akcentowanych, z mniejszą – samogłosek nieakcentowanych.

Akcent:

- na ostatnią sylabę: студѐнт, игра́, уро́к
- na przedostatnią sylabę: дире́ктор, умѐлый
- na trzecią sylabę od końca: учи́лище, я́блоко, про́бовать.
- Niekiedy słowa rosyjskie mają nie jeden, a dwa i nawet więcej akcentów. Je-
den z nich określany jest wtedy jako *główny*, a pozostałe jako *pooboczne*, np.
автомобило́тогонки, четырёхъя́русный.
- Występują także wyrazy bez samodzielnego akcentu (enklityki i proklityki), które
tworzą zestroje akcentowe ze słowami obok, np. под окно́м – czyt. padaknóm.

■ RUCHOMOŚĆ АКЦЕНТУ

- Akcent odróżnia poszczególne formy wyrazu o jednakowym lub podobnym
brzmieniu,¹ np.:

mianownik lp.	dopełniacz lp.	mianownik lm.
лицо́	лица́	лица́
море́	моря́	моря́
холод	холода́	холода́
игра́	игры́	игры́

¹ M. Froelichowa, M. Kwiatkowski, S. Laszewski, *Gramatyka języka rosyjskiego*,
Warszawa 1972, s. 7.

- Akcent odróżnia niekiedy postać dokonaną czasownika od niedokonanej,² np.:

czasownik niedokonany	czasownik dokonany
отреза́ть насыпа́ть	отре́зать насы́пать

- W niektórych przypadkach akcent wpływa na zmianę znaczenia wyrazów jednobrzmiących,³ np.:

вина́ (*wina, np. człowieka*)

ви́на (*lm. – wina, np. wytrawne*)

мука́ (*mąka*)

му́ка (*męka*)

доро́ги (*drogi*)

до́роги (*drogie*)

орга́н (*organy w kościele*)

о́рган (*organ ludzki*)

замо́к (*zamek, kłódka*)

за́мок (*zamek, pałac*)

по́лки (*półki*)

полка́ (*pułki – wojsko*)

кру́жки (*kubki*)

кружкí (*krążki, kółka*)

стои́т (*kosztuje*)

стои́т (*stoi*)

узнаю́ (*dowiem się*)

узнаю́ (*poznaję*)

- W wyrazach, w których występuje **ë**, akcent pada zawsze na tę literę, np. **твоё** – *twój*.

SAMOGŁOSKI

WPŁYW AKCENTU NA WYMOWĘ SAMOGŁOSEK

- Literę **о** w pozycji nieakcentowanej czyta się jako **a** lub samogłoskę zbliżoną do **a**, np.:
молоко́ – *malakó*, **хорошо́** – *haraszó*
- Litery **е**, **я** po spółgłosce a także literę **а** po **ч**, **щ** w pozycji nieakcentowanej należy czytać jako samogłoskę, pośrednią pom. **i** a **e**, np.:
тяжё́лый – *tieżółyj*, **чароде́й** – *čeradiéj*, **щавель** – *śiewiel'*
- Literę **и** czyta się jako samogłoskę **y** po literach **ж**, **ш**, **ц**, np.:
жира́ф – *żyraf*, **широ́кий** – *szyrokij*

² tamże, s. 7.

³ tamże, s. 8.

- Litery **е, ё, ю, я** po spółgłoskach czyta się jako samogłoski **е, о, и, а** (przy czym poprzedzające spółgłoski, oprócz **ж, ш, ц**, wymawia się jako miękkie), np.:
перец – piérec, **мерить** – miéřit', **пять** – piát', **шёлк** – szolk, **жёны** – żony

Odpowiedniki głosowe rosyjsko-polskie potrzebne w niektórych przypadkach do prawidłowej pisowni nieakcentowanych samogłosek:

- Rosyjskiemu **о** w języku polskim odpowiada przeważnie **o** lub **ó**, np.:
пора – pora, **оса** – osa; **вол** – wól, **гора** – góra
- Rosyjskiemu **е** odpowiada polskie **e**:
педагог – pedagog, **резёрв** – rezerwa
- Rosyjskiemu **е** może odpowiadać w języku polskim **o** lub **a**:
везу – wiozę, **метла** – miotła; **сёрый** – szary, **цветы** – kwiaty
- Rosyjskiemu **о** na początku wyrazu może odpowiadać polskie **je**:
осень – jesień, **одиннадцатый** – jedenasty
- Rosyjskiemu **я** mogą odpowiadać w języku polskim **a** lub **ę**:
вязать – wiązać, **зять** – zięć, **пятница** – piątek

Najczęściej spotykane wymiany samogłosek w języku rosyjskim:

- е : ё** сёльский – сёла, весло – вёсла, несёу – нёс
о : а ходи́ть – хаживать, про́сит – выпрашивает
е : о беру́ – сбор, несёу – носит
е : – день – дня, лёд – льда (tzw. e ruchome – bеглое e)
о : – сон – сна, мох – мха (tzw. o ruchome – беглое o)⁴.

SPÓŁGŁOSKI

■ RÓŻNICE W WYMOWIE SPÓŁGŁOSEK W JĘZYKU ROSYJSKIM I POLSKIM

Spółgłoski poprzedzające litery **е, ё, ю, я, ь** są zawsze miękkie. Wyjątek stanowią spółgłoski **ж, ш, ц**, które wymawiamy twardo bez względu na (fonetyczne) otoczenie. Spółgłoski **ч, щ** należy wymawiać miękko również wtedy, gdy występują po nich litery **а, о, у**, gdyż miękkość jest im przypisana na stałe w rosyjskim, np.:

час – čas, **чо́порный** – ćóparnyj, **чума́** – ćumá; **щадить** – sz'iidit'

- W języku rosyjskim występuje miękkie **p** na końcu wyrazu, którego nie ma w języku polskim, np.:
фонарь – fanar', **пекарь** – piekar'

⁴ tamże, s. 27.

- Miękkie spółgłoski **т, д, с, з** różnią się w wymowie od polskich **ć, dź, ś, ź**. Wymawia się je bardziej miękko niż odpowiednie spółgłoski w wyrazach polskich.
- W języku rosyjskim na końcu wyrazu mogą występować miękkie spółgłoski **б', ф', в'**, które są oznaczone spółgłoskami w połączeniu z tzw. miękkim znakiem **ь**: **бь, фь, нь, вь**, np.: **любовь** – miubow', **прорубь** – prorub'.
- W języku polskim takie samogłoski nie występują.
- Rosyjska spółgłoska **л** zawsze jest miękka przed **е, ё, и, ю, я, ь**, tak jak polska litera **l** przed **i**, np.: **линия** – linija, **лён** – lión, **ключ** – kliuc', **лётó** – liéta. Twardą rosyjską spółgłoskę **л** czyta się pośrednio między polskim **l** i **l'**, starając się dotykać czubkiem języka górnych zębów (nie czytać jako u!), np.: **лавка** – ławka
- Rosyjskie **в** po spółgłoskach bezdźwięcznych wymawia się jako **w**, a nie jako **f** (jak w języku polskim), np.: **твоя** – twaja, **Москва** – maskwa
- W końcówkach **-его, -ого** literę **г** czyta się jako spółgłoskę **w**, np.: **добрóго** – dóbrawa, **весёлого** – wiesióława
- Jeżeli w czasowniku cząstka **-ся** występuje po spółgłoskach **-т, -ть**, czyta się jako **-сса**, np.: **учиться** – ućisssa, **жениться** – żenicssa

■ SPÓŁGŁOSKI DŹWIĘCZNE I BEZDŹWIĘCZNE

W przypadku wątpliwości, jaką spółgłoskę napisać na końcu wyrazu (dźwięczną czy bezdźwięczną), należy zmienić wyraz tak, aby po wątpliwej spółgłosce występowała samogłoska lub spółgłoski **л, м, н, р**, np.:

лес, bo (czego?) леса	ale: лез, bo (co robię?) лезу
лук, bo (czego?) лука	ale: луг, bo (czego?) луга
рот, bo (czego?) рта	ale: род, bo (czego?) рода

■ WYBRANE GRUPY SPÓŁGŁOSKOWE

W języku rosyjskim niektóre wyrazy zawierają bezpośrednio obok siebie więcej niż dwie spółgłoski. Tworzą one grupy spółgłoskowe (patrz również s. 67 i 70). Przeważnie w tego typu wyrazach jedna spółgłoska (najczęściej środkowa) zanika. Są to takie połączenia spółgłoskowe, jak: **-стн-, -стл-, -здн-, -вств-**. W razie wątpliwości należy znaleźć wyraz pokrewny:

piszemy	wymawiamy	bo
праздник	praznik	празден
кóстный (np. мозг)	kosnyj	кость
сóвестливый (np. человек)	sowiesliwyj	сóвесть
ненавистная (np. женщина)	nienawisnaja	нёнависть
чу́ствовать	ćústwawat'	

■ NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE WYMIANY SPÓŁGŁOSEK

- г : ж** доро́гой – доро́же, ля́гу – ле́г – лежа́ть, нога́ – но́жка, вла́га – вла́жный
- з : ж** вози́ть – во́жу – во́зишь, ни́зкий – ни́же, бли́зок – бли́же, у́зок – у́же
- к : ч** рука́ – ру́чка, крик – крича́ть, сук – су́чья, восто́к – восто́чный
- ц : ч** лицо́ – ли́чный, пти́ца – пти́чий
- х : ш** у́хо – у́ши, сухо́й – су́ше, страх – стра́шный, пух – пуши́стый
- с : ш** вы́сокий – вы́ше, писа́ть – пи́шу, носи́ть – но́ша, коси́ть – кошу́
- г : ж : з** друг – дру́жный – дру́жеский – друзья́
- д : ж** сиде́ть – сижу́ – сиди́шь, молодóй – моло́же
- т : ч : щ** свет – свеча́ – освеще́ние, крути́ть – закру́чивать
- ст : щ** пусти́ть – пу́шу, простóй – про́ще
- ск : щ** иска́ть – и́щу
- б : бл** люби́ть – люблю́
- в : вл** лови́ть – ловлю́
- м : мл** корми́ть – кормлю́
- п : пл** терпе́ть – терплю́
- ф : фл** графи́ть – графлю́

II SŁOWOTWÓRSTWO

BUDOWA WYRAZU

Język rosyjski jest ciągle uzupełniany i wzbogacany nowymi słowami, zachodzą w nim bardzo dynamiczne procesy słowotwórcze. Nowe określenia pojawiają się w związku z nowymi warunkami życia, rozpowszechnianiem się języka angielskiego czy poszerzaniem się środowiska internautów (osób korzystających z zasobów Internetu, które posługują się specyficznym językiem na czatach, forach czy w e-mailach).

Procesy słowotwórcze w języku rosyjskim polegają na:

- dodawaniu pewnej części wyrazowej, np. сидеть – **посидеть** (przedrostek), книга – **книжка** (przyrostek), под окном – **подоконник** (przedrostek i przyrostek), учить – **учиться** (tzw. postfixs);
- zabranii jakiejś części wyrazowej, np. взрывать – **взрыв**;
- zestawianiu całych słów, np. диван-кровать, lub tylko ich rdzeni (patrz s. 15);
- tworzeniu skrótów (abrewiatur);
- przeniesieniu słowa z jednej części mowy do drugiej, np. обедать в **столовой** – (jeść obiad) w **кухни** /rzeczownik/, a: **столовая** посуда – **кухенне** /przymiotnik/ naczynia.

Przez dodawanie różnych przedrostków i przyrostków do poszczególnych części mowy tworzymy wyrazy o nowym znaczeniu lub o nowym odcieniu znaczeniowym.⁵

PRZEDROSTKI (PREFIKSY)

Za pomocą przedrostków tworzy się:

- czasowniki – **написать, переписать, записать, списать, исписать, выписать, расписать, подписать, дописать, прописать**
- rzeczowniki – **разговор, приговор, договор, выговор, заговор**

W języku rosyjskim istnieje wiele przedrostków o tym samym brzmieniu i znaczeniu, co w języku polskim, np.: **выходить** – **wychodzić**, **принести** – **przynieść**, **нарисовать** – **narysować**, **объехать** – **objechać** itp.

Polskim przedrostkiem **-od-, -z** w języku rosyjskim odpowiadają **-от-, -с-**:
np.: **отрубить** – **odrąbać**, **отлить** – **odlać** itp.;

⁵ tamże, s. 25.

lub **-из**, np.: **съесть** – *zjeść*, **свернуть** – *zwinąć*, **измерить** – *zmierzyć*, **измениться** – *zmienić się* itp.; jednak nie zawsze występuje tu zgodność w znaczeniu, np.: **издать** – *wydać*.

■ PRZYROSTKI (SUFIKSY)

rzeczowniki osobowe		
-чик, -щик, -ик, -ник, -ец, -ист, -ач, -ич, -тель	<i>rodzaj męski</i>	лётчик, уборщик, поклонник, петербуржец, машинист, силач, москвич, руководитель
-к-, -ца	<i>rodzaj żeński</i>	москвичка, рыбаčka, продавщица, учительница, мастерица

rzeczowniki przedmiotowe		
-ник, -ница, -лка, -тель,	<i>rodzaj żeński</i>	багажник, сахарница, косилка, зажигалка, истребитель, растворитель, выключатель
-к-,		картинка, клубничка, травка, книжка
-ик	<i>rodzaj męski</i>	носок, столик, бантик

przymiotniki od rzeczowników	
-ов, -ин, -овск-, -ск-	дэд-ов, мам-ин, отц-овск-ий, май-ск-ий

czasowniki od rzeczowników	
-а-, -и-, -е-, -ева-	обэд-а-ть, сор-и-ть, камен-е-ть, врач-ева-ть

stopień wyższy i najwyższy przymiotników	
-ее-, -ейш-, -айш	бэдный – беднее – беднейший, краткий – кратчайший, сильный – сильнее – сильнейший

czasowniki dokonane od niedokonanych	
-ну-	зевáть – зевну́ть, свисте́ть – свитну́ть, качáть – качну́ть

czasowniki niedokonane od dokonanych	
-ива-, -ыва-	поверну́ть – повора́чивать, списáть – списывáть

czasowniki zwrotne od niezwrotnych	
-ся, -сь	мы́ть – мытьсá, одева́ть – одева́ться, боя́ться – бою́сь

■ ANALIZA SŁOWOTWÓRCZA WYRAZU

Wyrazy języka rosyjskiego można zanalizować słowotwórczo. Wyróżniamy wyrazy podzielne, które mają podstawę słowotwórczą (nazywaną też *pnim* lub *tematem*) i formant (np. przedrostek lub przyrostek), oraz wyrazy niepodzielne (tylko temat słowotwórczy).

wyraz	temat (основа)	formant
ра́дость	рад-	-ость (sufiks)
написа́ть	-пис(ать)	на- (prefiks)
сде́лать	-дел(ать)	с- (prefiks)
серди́ться	серд(ить)-	-ся (tzw. postfiks)
что-ли́бо	что-	-либо (tzw. postfiks)
подокóнник	под окн(ом)	-ник (sufiks)

- W skład podstawy słowotwórczej nie wchodzi końcówki fleksyjne wyrazu podstawowego ani zakończenia bezokolicznika z towarzyszącymi im samogłoskami, np. пис(ать).
- Między wyrazem podstawowym a pochodnym (derywatem) często zachodzą różne oboczności głoskowe, np. свет – свеч(а) друг – дружный.

— WYRAZY ZŁOŻONE —

Są to wyrazy składające się z dwóch lub więcej rdzeni. Rdzenie połączone są przeważnie za pomocą samogłosek **о** (po temacie zakończonym na twardą spółgłoskę) lub **е** (po temacie zakończonym na miękką spółgłoskę). W niektórych wyrazach złożonych samogłoski łączące nie występują. Niżej wymienione wyrazy piszemy łącznie.

о	е	—
водола́з	земледе́лец	многору́дный
виноде́л	пылесос	чревоуве́щать
парохо́д	морепла́ватель	полуужи́вой
травоя́дное	землетрясе́ние	вышеупомяну́тый
сенокос	целена́правленный	трёхэта́жный
ледоко́л	мендалевидный	полчасá
трубопрово́д	знамено́сец	пятибо́рье
сельскохозя́йственный	коже́д	семяно́жка
руководи́ть	птицело́в	вре́мяисчисле́ние
правобе́режный	кровено́сный	авиача́сть

■ WYRAZY-SKRÓTY:

вуз (вы́сшее учёбное заведе́ние) – *uczelnia wyższa*;

Евросою́з (Европе́йский сою́з) – *Unia Europejska*;

жилконтóра (жилищная контóра) – *spółdzielnia mieszkaniowa*;

загс (отде́л за́писи а́ктов граждáнского состоя́ния) – *Urząd Stanu Cywilnego*;

МИД (Министе́рство Вну́тренних Дел) – *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych*;

НИИ (научно-иссле́довательский инститóт) – *zakład naukowo-badawczy*;

НЛО (неопóзванный лета́ющий объе́кт) – *UFO*;

ООН (Организа́ция Объединённых На́ций) – *ONZ*;

ПТУ (профессио́нально-техниче́ское учи́лище) – *szkoła zawodowa*;

СПИД (синдро́м приобре́тенного иммунодефи́цита) – *AIDS*;

США (Соединённые Шта́ты Аме́рики) – *USA*;